

КУСИ ИНТЕРНЕТ-ФОРМИ (ВИДЕОКЛИПОВИ) И МУЗИКА СО ТЕКСТ НА ДИЈАЛЕКТ¹

Нина Аксиќ

Етнографски институт на САНУ, Белград

Датум на прием: 31.1.2025

Апстракт: Основата на овој труд ја сочинуваат темите на кусите интернет-форми (видеоклипови) со кои се занимаваат јутјубери/тиктокери и автори/изведувачи на песни со текстови на разни дијалекти во Србија, односно, истражувачкиот корпус го претставуваат куси видеоклипови од мрежите Јутјуб и/или Тик-Ток, музички точки од Јутјуб и сл. Во трудот се разгледува општата прифатеност на овој жанр од страна на населението на Србија, како и причините за експанзијата на снимањето на вакви содржини: се претставуваат и се анализираат не само темите со кои се занимаваат модерните алтернативни уметници, туку се востановуваат и причините поради кои е настаната експанзијата на овој жанр, особено кај младата популација, бидејќи во претходниот период темите од народниот живот, особено со употреба на дијалект во јавните настапи, беа сметани за архаични. Со оглед на тоа дека видеоклиповите и музиката со која ќе се занимаваме го претставуваат традиционалниот живот, од гледна точка на жител на внатрешноста на Србија, употребата на вакви теми на дијалект можеме да ја поврземе со желбата за автентичност, како и со потребата за територијална идентификација, но таа може да се гледа и како некаков вид бунт спрема системот. Овој алтернативен правец, како музички, така и аудиовизуелен, претставува своевиден жанр, кој може да послужи и како материјал за исчитување на одредени елементи на традиционалниот, но и на современиот живот на младите „провинцијалци“. Значи, сите спомнати сегменти во трудот се согледуваат од антрополошко-етнолошки аспект.

Клучни зборови: Србија, видеоклипови и музика со текстови на дијалект, традиционални теми, модерен алтернативен феномен, културолошко читање

Идејата на ова истражување е, во оваа пригода, да претставиме некои издвоени најфреквентни јутјубери и нивни видеоклипови², како и рап-музиката/хип-хоп музиката, којашто е базирана врз текстови напишани на дијалект, со теми од традицијата, од народната култура

¹ Текстот е резултат од работата во Етнографскиот институт на САНУ, која е финансирана од Министерството за наука, технолошки развој и иновации на РС, а врз основа на Договорот за реализација и финансирање на научноистражувачка дејност на НИО во 2024 година, со број: 451-03-66/2024-03/ 200173, од 5.2.2024 год.

² Под видеоклипови подразбираме куси интернет-форми, најчесто од триесетина секунди до десет минути, коишто се прикажуваат на Јутјуб, како кратки снимки (shorts). Во понатамошниот текст ќе користиме скратеница „клипови“.

или од културата на живеење, некогаш и денес, во местата во внатрешноста на Србија. Овој корпус за истражување го избравме, пред сè, поради големата популарност што ја имаат достигнато овие два начини на претставување на јутјуберите во последниве неколку години. Причините за оваа популарност лежат во желбата на луѓето да се поврзат со своите мајчини, народни говори, но и јутјуберите на свој посебен, својствен начин (за нив) да пренесат различни, главно, патриотски пораки, како и да ја забавуваат публиката, и на тој начин да се претстават со содржина којашто прави јасна дистинкција во однос на современата култура, која ја наметнува, во овој случај, Белград, како престолнина. Дијалектите имаат своевидна јазична структура (падежен и глаголски систем, творба), посебен акцентски систем, богата лексика и специфични изрази на целиот српски јазичен простор и тоа придонесува кон автентичноста на овие клипови, со што тие дополнително добиваат посебен шарм. Овој феномен може да се нарече и облик на „онлајн супкултура“, која се одвива на интернет, се изразува со неформални, алтернативни облици на уметност и на култура, кои ја опфаќаат и употребата на локалните јазици и дијалекти во дигиталниот простор.

Низ кусите клипови, меѓу другото, се прикажани и стереотипите за групи жители на одреден регион на Србија. Ако тргнеме од гледиштето дека стереотипите³ се „верувања за карактеристиките, за атрибутите и за однесувањето на членови на одредена група“ (Hilton & Hippel 1996: 237), тогаш станува појасно дека тие се неизбежни во прикажувањето на животот, на однесувањето, на моралот, на физичкиот изглед и сл. на локалните групи, чиј живот се прикажува во клиповите одбрани за оваа пригода. Иако ова гледиште можеме да го подведеме под неутрално, во културната практика стереотипите најчесто се дефинираат како предрасуди, т.е. однесувања, коишто не се поволни или се насочени кон тоа да се потсмеваат со карактеристиките на одредени поединци или групи во фокусот на занимавање. На површината обично избиваат некои локални карактери, коишто служат за формирање модели на однесување во потесната/пошироката заедница. Во клиповите можат да се забележат и стереотипи со

³ За стереотипите, т.е. за дефинирањето на овој поим и за неговото (пошироко) значење имаат пишувано голем број научници, особено лингвисти. Едно од можните толкувања, кое е соодветно на погледите на оваа тема, од етнолошка и од културолошка перспектива, е следново: „Иако е постојан стремежот за расветлување на стереотипите, сепак е создаден стереотип дека сите стереотипи се главно 'етнички стереотипи', со што истовремено е конструирана и проширена поимната претстава дека тие упатуваат, главно, на употребата и на изнесувањето на негативни обележја. Меѓутоа, доколку се помести гледната точка од феноменот на етницитетот, се појавува сосема поинаква слика на која упатува овој поим“ (Шукало 2018: 98).

негативен контекст, но повеќе од аспект на постигнување забавен (комичен) ефект. Имено, во клиповите се претставени луѓе од регионот од кој потекнуваат и самите јутјубери што снимаат, па претпоставуваме дека авторите немаат желба да го претстават својот регион во негативна светлина.

Истражувачкиот корпус за овој труд го сочинуваат преку сто и педесет клипови од Јутјуб (и од Фејсбук) и преку четириесет песни од музички рап-состави, главно, од подрачјето на косовско-ресавскиот дијалект (Јагодина, Крушевац, Куршумлија) и призренско-тимочкиот дијалект (Ниш). Музичките изведувачи од ова подрачје се избрани токму поради поголемата бројност на песните, но и заради полесното согледување на содржината на песните, која е насочена „кон одредена, мала група, која дели исти значења и мислења кон проучуваната музика“ (Rašić 2016: 134). Овие клипови и музички нумери почнавме да ги следиме од 2018 година од љубопитство, потоа заради забава и накрај, откако ја увидовме нивната сè поголема популарност и ја сфативме посебноста на овој жанр, започнавме да правиме корпус за истражување. Во текот на истражувачкиот процес посебно внимание привлекоа изведувачите/авторите на песни што снимаат и клипови, како што е тоа, на пример, случајот со составот *Крушевац џејшо*, што истовремено претставува и некаков облик на мултимедијални аматерски уметници.

Клипови

Разгледуваните клипови или кусите интернет-форми се снимени на разни дијалекти, како што се: косовско-ресавскиот, призренско-тимочкиот, зетско-сјеничкиот и шумадиско-војводинскиот. Тие опфаќаат хумористични елементи, анегдоти и ситуации од секојдневниот живот, претставени на делумно карикиран (потсмешлив), но и реалистичен начин. Исто така, тие можат да бидат комични, базирани врз локални шеги, приказни и културни специфики. Така, публиката од одредени региони на Србија лесно се препознава во клиповите, но нивната посебност е, всушност, во популарноста низ цела Србија, бидејќи таквите клипови стануваат вирални (видливи на интернет, т.е. на социјалните мрежи), и затоа нивниот хумор станува препознатлив и надвор од одредениот регион, а следбениците лесно се поистоветуваат со прикажаните ситуации.

Јутјуберите ги користат дијалектите во своите куси форми на Јутјуб за да создадат специфичен тон на содржината и за полесно да се поврзат, пред сè, со локалната публика. Но, со помош на интернетот, односно со брзината и со леснотијата на ширењето на информации, овие клипови прераснуваат во феномен со кој се опфатени гледачи од цела Србија, дури и припадници на разни генерации:

Исто така, создавањето на дијалект може да биде условено и со (недоволното) познавање на стандардниот јазик и со владеењето со неговата норма, па можно е одделни автори да се определат за творење на дијалект затоа што не го владеат, во доволна мера, стандардниот идиом. Исто така, мотивацијата на авторите да посегнат по дијалектот може да биде поттикната и со тоа што во стандардниот јазик не пронаоѓаат соодветни средства со кои, на својствен начин би ја изразиле својата мисла за одредена блиска тема за нив

(Чопа и Аксић 2022: 374).

Како и кај *еџничкиџе виџови*⁴, каде што „во секоја земја постои една или повеќе нации/етнички групи, кои се вообичаена *меџа на виџови*“ (Grubor & Hinić 2011: 386), така и во кусите клипови се истакнуваат одредени локални групи, кои се претставени токму поради стереотипите што постојат за нив. Тие се вкоренети во културната практика на народот и тие клипови се популарни низ целата земја. Од друга страна, како што кај виџовите се стекнува „впечатокот дека концептот на виџовите, како лингвистичка и општествена појава, содржи некои заеднички димензии без оглед на нацијата“ (Grubor & Hinić 2011: 386), овие клипови поседуваат нешто заедничко, што е врежано во секојдневниот живот на жителите на Србија (односите меѓу родителите и децата, карактерите на луѓето на свадби и сл.). Стереотипите во поглед на претставувањето на локални групи, иако тие често се прикажани на духовит, па и на по малку и карикирано-ироничен начин, сепак тие можат да се гледаат и во позитивен контекст, бидејќи на површината извлекуваат однесување на одредена група коешто е прикажано издвоено, а не во однос на друга група. Значи, тие немаат споредбена функција и не ги прикажуваат негативните стереотипи на една, во однос на друга група, што, на пример, често се случува кога се во прашање *еџничкиџе виџови*. Во овој текст, стереотипите ги спомнуваме само како општа категорија, која е застапена во кусите интернет-форми, коишто го прикажуваат животот на локалното население и како елемент, кој придонесува за поголемата гледаност и видливост (виралност), но и кон занимливоста на клиповите. Секоја област, подобласт, па и микрообласт има свои карактеристики, така што за секоја од нив можат да се поврзат одредени стереотипи, кои, на глобално (државно) ниво, повеќе или помалку, се познати, така што прашањето за поконкретни стереотипни прикази во рамките на клиповите ќе го разгледуваме во некој нареден труд. За стереотипите поврзани за *Ера* (назив за луѓето од ужичкиот регион – западна Србија), Д. Станиќ вели дека тие ја „сочинуваат структурата на неговите духовни, карактерни и менталитетски особини“ (Станић 2019: 777). Нешто слично е и со секој од типовите

⁴ Термин преземен од Grubor и Hinić 2011.

што се претставени во клиповите – поморавски тип (крушевачки), пештерски и новопазарски (санџачки), пчински (сурдулички) итн.

Во оваа пригода ќе издвоиме неколку фактори за популарноста на овој вид клипови во Србија:

1. **автентичност и блискост** – Дијалектите често им звучат поприсродно и поблиску на луѓето што ги зборуваат. Таквите клипови создаваат чувство за заедништво и за припадност на одредена област.

2. **хумор** – Многу шеги, кои се специфични за одреден дијалект, можат да им бидат мошне смешни на луѓето пораснати во тој регион, но некои од нив се и универзални. Главно, тоа се шеги поврзани со: секојдневниот живот, обичаите и начинот на говор.

3. **креативност** – Јутјуб создава („отвора“) простор за креативни луѓе, кои го вклучуваат дијалектот во контекстот на модерните теми. Тоа можат да бидат влогови, скечови, предизвици или реакции на популарни трендови, но неопходно е да имаат печат на локалната средина.

4. **носталгија** – Луѓето што го имаат напуштено своето родно место или својата земја, но сакаат да се потсетат на својот крај, често им се враќаат на содржините на дијалектот. Таквите клипови ги потсетуваат на нивните корени и им овозможуваат повторно да се поврзат со тој дел од своето минато.

Значи, карактеристика, меѓу другото, на овој нов вид фолклор е свртеноста кон локалното иако, овој облик на креативност, често ги преминува локалните рамки. Една од причините за прифаќање од страна на публиката може да биде и тоа што меѓуградските и меѓумесните миграции во Србија со децении се вообичаена практика, особено миграциите кон Белград. Со ваквото мешање на населението, тоа веќе поинтензивно станува упатено во разните карактеристики на локалните идентитети бидејќи жителите, особено во Белград, се во постојан соживот со луѓето доселени од разни региони на Србија.

Клиповите на дијалект можат да се поделат на повеќе тематски групи и тие групи не се дефинирани прецизно. Така, постојат клипови, кои личат на влогови⁵ со животни приказни, преку кои луѓето раскажуваат за секојдневните искуства од локална перспектива, потоа клипови што одразуваат реакции на популарни трендови, но со употреба на дијалект тие звучат позабавно, како и такви што се исклучиво хумористични, со дијалози базирани врз теми поврзани за

⁵ Влогот е видеоблог или видеодневник, кој сочинува видеоснимка со: текст, слики и/или некои други податоци релевантни за темата на снимката. Во нив авторот на влогот – влогерот претставува некоја тема што му е интересна нему, која неретко се однесува на: патувања, култура, уметност и сл., но го дава и своето мислење за таа тема.

локални обичаи или за одредени локални специфики на населението од тој регион, претворени во скечови.⁶

Важно е да се забележи дека клиповите од Јутјуб, покрај тоа што покажуваат на кој начин луѓето се забавуваат и се потсетуваат на својот роден крај, тие на другите, на досетлив начин, им овозможуваат да се запознаат со животот во одреден регион и во одредено време, да се зачуваат културата и народниот јазик, но и да се промовираат меѓу помладите генерации.

Во овој труд истакнуваме неколку најпопуларни, па според сопственото мислење, можеби, и најкреативни јутјубери, кои претставуваат одредени дијалектни целини и го свртуваат вниманието на тоа дека сите тие, пред сè, со своето општествено ангажирање во рамките на своите заедници, се мошне добро упатени во идентитетските, т.е. културолошките карактеристики на луѓето што ги претставуваат:

*Крушевац џеџо*⁷ е состав од двајца помлади мажи (Никола Тришиќ-Триша и Никола Миленковиќ-Чами), аматерски актери, т.е. мултимедијални уметници, кои снимаат рап-песни и клипови од Крушевачкиот Регион на косовско-ресавски дијалект. Нивните клипови се однесуваат на теми од секојдневниот живот на луѓето од Крушевачкиот Регион, кои најчесто се претставени низ призма на едно просечно семејство со родители, кои имаат средношколци или деца на факултет. Неретко, на шеговит начин, претставуваат разни животни случки од минатото и современи, како и обичајни практики и општествени настани, како што се: заминувањето на екскурзија, заминувањето во прво одделение – од аспект на тоа како ова го доживуваат родителите, типови луѓе на свадба или на слава, прослава на првиот роденден и др. Покрај ова, членовите на *Крушевац џеџо* веќе две години (2023 и 2024) учествуваат во стенд-ап шоу-програмата

⁶ Како зародок на феноменот на куси форми кои се прикажуваат на медиумите, а кои се на дијалект и со теми од: животот, традицијата, културните навики и сл., го издвојуваме серијалот „ББ-шоу“, кој се емитуваше на РТВ Пинк од 1994 до 2002 година. Ова шоу имаше голема популарност, иако беше на косовско-ресавски дијалект и го претставуваше животот на луѓето од внатрешноста на Србија на еден карикиран (потсмешлив) и комичен начин. Сценариото и режијата за ова шоу ги имаше потпишано Борис Бизетиќ, мултимедијален уметник, кој, со својата екипа, во овој серијал играше и разни улоги, а беше и фронтмен на бендот *Рокери с Мораву*.

⁷ Јутјуб-каналот на *Крушевац џеџо* има 133.000 регистрирани корисници (супскрајбери), а некои клипови имаат и над 2,5 милиони прегледи: <https://is.gd/T2M2gy>, фејсбук-страница: <https://is.gd/qZcDlZ> [Пристапено на 10.12.2024].

„Реци 8“ („Кажи 8“) на Прва(та) телевизија⁸ и играат две авторски претстави – „Кралицата Снежана Прва“ („Кралица Снежана прва“) и „Баба“ („Ташта“). Исто така, имаат играно и во популарната серија „Попадија“, исто така во дијалектна форма.

*Јасмин Халиџовиќ*⁹ – со клипови од новопазарскиот и пештерскиот регион на зетско-сјенички дијалект. Јутјуберот, главно, го опишува животот на маж муслиман, неретко на постара возраст и е претставник на селското или на приградското население, низ секојдневни ситуации дадени на комичен начин (во обложувалница, разговор на ќерка со татко сточар – за одење на море, разговор со млади за одење во Белград, гастарбајтер, кој работи на *баушиџел* (градба) и доаѓа во Пазар и сл.).

*Митиќи Загужање*¹⁰ – со клипови од Пчињскиот Округ (Сурдулица, Владичин Хан) на призренско-тимочки дијалект. Јутјуберот претставува просечно, релативно сиромашно семејство од едно мало место на југот од Србија – Загужање и нивниот секојдневен живот, кој е парадигма за животот на голем број сиромашни семејства во тој регион на Србија, а сето тоа низ хумористична призма. Забележуваме дека јутјуберот веќе со години живее во Америка со семејството, но од љубов кон родниот крај снима вакви клипови. За да се оправда неговиот ангажман на ова поле, споменуваме дека јутјуберот, додека живеел во Србија (Лесковац), работел како радиоводител и се занимавал со глума, а бил во постојан контакт со населението од овие краишта, чии навики мошне добро ги имал запознаено.

⁸ Оваа телевизија има национална фреквенција, што значително ја подигнува гледаноста на оваа шоу-програма во која се претставуваат стенд-ап комичари од разни региони на Србија, на Црна Гора, на Хрватска и на Босна и Херцеговина – на своите јазици, односно на своите дијалекти. Темите со кои се претставуваат се однесуваат на разните, најчесто, етнички стереотипи, главно локални и животни практики, традиции и сл. на луѓето од регионот од каде што доаѓаат уметниците. Ова е уште еден начин на кој ги промовираат дијалектите, народната традиција и културата на живеење, некогаш и сега.

⁹ Јутјуб-каналот на кој Јасмин Халитовиќ има 19.000 регистрирани корисници, за жал, од пред две години поседува само еден клип со 152.000 прегледи, но не ни е позната причината поради која се избришани другите многубројни клипови: <https://is.gd/1ywfgV> [Пристапено на 10.12.2024].

¹⁰ Јутјуб-каналот на Митиќи Загужање на Инстаграм има наслов *Роднина од Америка* („Роѓак из Америке“) (јутјуберот живее во Америка) бидејќи на него се наоѓаат разни снимки, кои ги снима јутјуберот и кои не се во врска само со клиповите на Митиќи Загужање. Тој има 21.300 регистрирани корисници: <https://is.gd/5aUzqz>, фејсбук-профил Митиќи Загужање: <https://is.gd/rLRCTt> [Пристапено на 10.12.2024].

Сандра Силаџев¹¹ – јутјуберка која снима клипови, кои во својата основа имаат шумадиско-војводински дијалект, на теми кои неретко се однесуваат на секојдневниот живот од женска перспектива, често со традиционална нота. Таа се занимава со снимање клипови од 2013 година и е една од првите вирални јутјубери. Од 2017 година има и свое стенд-ап шоу. За снимањето клипови и за темите, т.е. за инспирацијата за темите што ги обработува во клиповите го кажува следново: „Снимањето клипови е мое филигранско хоби. Скечовите на овој канал не се личен став, туку преиспитување на своите и на туѓите уверувања, стереотипи и ставови. ‘Живиот актер го користи својот живот како материјал за својата работа, но неговата мета е животот на гледачот, неговиот животен потенцијал’“.¹²

Државни ѱосао¹³ – Оваа група ја сочинуваат тројца уметници, кои имаат осмислено серија од куси филмови, во кои се употребуваат шумадиско-војводински и херцеговско-краишки народни говори. Замислата била во заедничка канцеларија да се најдат тројца колеги – постар бачванец, млад новосаѓанец и средовечен војводински Босанец, кои, на хумористичен начин, ги претставуваат меѓугенерациските и меѓукултурните односи, како и посебните идентитетски и културни проблеми. Овие уметници се едни од првите (во 2013 година), кои почнале да снимаат куси филмови на дијалект и да ги прикажуваат на интернет, но и на РТВ Војводина. Иако не се класични јутјубери, бидејќи своите снимки (епизодите траат од 4,5 до 11 минути) ги презентираат во форма на серија, со (засега) тринаесет сезони, го свртуваме вниманието кон нив како на првенци од областа на куси форми на дијалект, со теми од секојдневниот живот и традиција, кои се прикажуваат на медиумите. Исто така, тие снимаат и дополнително, т.е. прават и куси клипови со мотиви од оваа серија филмови, а имаат и две претстави на слични теми од серијата: „Државни посао – уживо са телевизором“ и „Велика сеоба архиватора“.

Истакнатите јутјубери имаат голема виралност (видливост на интернетот), но и покрај тоа, своите клипови ги снимаат на многу промислен начин, длабоко навлегувајќи во начинот на живеење, во општествените и во културните практики на сограѓаните од своите

¹¹ Јутјуб-каналот на *Сандра Силаџев* (<https://is.gd/7hqNtm>) има 194.000 регистрирани корисници и клипови со над 100.000 прегледи. Сандра Силаџев има и свој профил на Инстаграм: <https://is.gd/w2jkBy>, на кој, исто така, поставува клипови [Пристапено на 10.12.2024].

¹² Види на следниот линк: <https://is.gd/7hqNtm> [Пристапено на 10.12.2024].

¹³ Јутјуб-каналот на *Државни ѱосао* (<https://is.gd/T5eSd0>) има 367.000 регистрирани корисници, а некои од episodите од нивната серија имаат над четири милиони прегледи. Исто така, *Државни ѱосао* има и свој сајт (своја страница) на кој се наоѓаат 13 сезони (<https://drzavniposao.rs/>), како и фејсбук-страница (<https://is.gd/Oy9A31>) [Пристапено на 10.12.2024].

региони, што ги издвојува од другите, пред сè, со квалитетот на содржината што ја нудат и начинот на кој го прикажуваат („правилната“ употреба на дијалектот што го зборуваат, некарикирањето и добрата глума во чиишто рамки се особено важни гестикацијата и мимиката). Во последните две години, со големиот пробив на мрежата Тик-Ток, се јавуваат голем број нови и, во голема мера, млади тиктокери и по некој нов јутјубер, кои се обидуваат, на сличен начин, да претстават одредени животни теми, но, како што нам ни се чини, недоволно инвентивно и квалитетно, а особено не влегувајќи подлабоко во дадената проблематика, и често со карикирање на одреден дијалект, што сето тоа заедно доведува до апсурд, кој повеќе наликува на исмевање.

Рап-музика со текстови на дијалект – „провинциски рап“¹⁴

Уште еден од начините за промовирање на дијалектот и на народната култура, т.е. културата на живеење во одреден регион и во одреден период, особено кај младите, е преку музиката. Иако пред четвртина век „хип-хоп културата (е) препознаена како туѓо влијание во Србија (...) денес влијанието на хип-хоп супкултурата е зголемено и е станато дел од главната култура“ (Ковачевиќ 2018: 708–709).¹⁵ Ова е потврдено и со ширењето на потстиловите, како што е тоа случајот со настанувањето на „провинцискиот рап“, кој, според мислењето на авторот на овој текст, се користи како стил од практични причини – јасна и полесна метрика, која не мора да се вклопува со метриката на мелодијата, туку текстот се рецитира со можност текстот да се изговара побргу, особено поради тоа што се работи за дијалекти кај кои зборовите природно се изговараат побргу и неретко послеано од оние изговорени на стандарден јазик. Освен самата практичност,

¹⁴ За еден осврт на рап-музиката со текстови на косовско-ресавски дијалект повеќе може да се види кај: Чопа и Аксиќ 2022, од каде што и е преземен терминот „провинциски рап“.

¹⁵ Рапувањето, ди-џеингот, брејк-денсот (вид на танц) и цртањето графити се четирите основни елементи кои ја сочинуваат хип-хоп културата, а покрај нив особености на оваа култура се и начинот на облекување и употребата на сленг (<https://is.gd/xi4gRh>). Рапот (анг. *rap* – „дрдорене“), всушност, е елемент на хип-хоп културата, т.е. музички стил развиен кон крајот на седумдесеттите години од минатиот век во САД. Тој е препознатлив по употребата на римуван говор, кој е мошне ритмичен (Клајн и Шипка 2006: „реп“). Рап-музиката се развива „во срцето на американските гета. Млади во јакни, безбол-капчиња и патики со неврзани врвки танцуваат на синкопиран ритам, пуштаат грамофонски плочи наназад и зборуваат како работи: Рапот е роден! Тој говори за расизмот, за сиромаштвото, за гневот, го осудува насилството на полицијата, но говори и за среќата кога сме меѓу пријатели“ (Larousse 2000: 86–87).

можно е авторите да го имаат избрано токму музичкиот правец рап како еден од денес глобалните правци што достигнуваат „глокализација“ (Banić-Grubišić 2010: 92) – претставување на глобалните феномени со помош на локални практики: „Хип-хопот од американската сцена се има проширено и на другите музички сцени низ целиот свет. (...) Така доаѓаме до дефиницијата дека хип-хопот претставува ‘најлокална’ современа форма на изразување (Banić-Grubišić 2010: 92) во која во целост се вклопува нашето истражување и претставување на овој социомузички феномен“ (Чопа и Аксић 2022: 374). Како што рап-музиката не претставува само музика, која служи исклучиво за забава, така и хип-хопот се „контекстуализира во рамките на една култура (...) со сложена мрежа на значења, којашто се формира при средбата на поетиката на рап-музиката со локалната историја, идеологиите и општествениот систем на вредности“ (Banić-Grubišić 2010: 91). Овие контексти ни даваат ширина во погледот на хип-хоп културата и на рап-музиката и ни овозможуваат да согледаме еден нов музички правец на рапот, кој „произлегува од еден вид глобална културна практика, но со помош на своите карактеристики се формира како локална културна практика, т.н. „провинциски рап“. Со ова се стекнува и некој вид претставување на идентитетот на една микросредина (село, гратче, град), па потоа и макросредина (еден регион во земјата), а покрај тоа и личниот идентитет на авторот/изведувачот, како и на слушателот/публиката“ (Чопа и Аксић 2022: 373).

Во самите почетоци на продорот на рап-музиката во Србија, во осумдесеттите години од XX век, „првите љубители на оваа музика (...) беа млади луѓе, кои зборуваа англиски јазик. (...) Жанрот, кој се имаше појавено како уметнички израз на сиромашните (...), своите први фанови во Србија ги имаше меѓу привилегираната, добро образованата, урбаната младина од средната класа (Ковачевић 2018: 710). Од ова изникнуваат, всушност, „силните елитистички тенденции (...) во вид на либералниот елитизам на Втора Србија или на конзервативниот, националистички елитизам“ (Ковачевић 2018: 709) на хип-хоп супкултурата, која негуваше негативни ставови спрема дизел-супкултурата. Од друга страна, постоеше и во сè поголема мера постои „антиелитистичко крило на хип-хоп сцената, коешто се идентификува со дизел-супкултурата и кое нема јасен политички израз и осцилира меѓу крајната левица и крајната десница“ (Ковачевић 2018: 709), што е особено видливо од почетокот на XXI век кога „либералните ставови станаа сè понепопуларни во хип-хопот“ (Ковачевић 2018: 714). Така, „провинцискиот рап“, настанат во почетокот на втората деценија од XXI век, спаѓа во таа втора група, антиелитистичка, за која попрво би можело да се каже дека ѝ припаѓа на работничката или на денешната средна класа, со оглед на тоа што се служи со елементите на фолк-

културата (поранешната дизел). Само како пример: текстовите на рефрените „се калемени“ врз познати мелодии, главно, од фолк-песни или од некој друг музички правец, кој спаѓа во мејнстрим-музика (широкоприфатена музика).

Музиката, која користи дијалектен израз, станува популарна почнувајќи од 2015 година на разните интернет-платформи,¹⁶ а особено на Јутјуб, бидејќи на изведувачите им е овозможено да се поврзат не само со луѓето од својот крај или регион, туку и со другите жители на Србија. Многу музичари денес создаваат песни на дијалект или употребуваат сегменти на дијалектно изразување во рамките на разните стилови на алтернативната и на мејнстрим-музиката – традиционална/етномузика, фолк, трап, поп, хип-хоп и рап, и др. Можеби и моментално најпопуларен на платформата Јутјуб, а секако и оној што најдоследно го употребува дијалектот и кој во песните особено се потпира врз теми од традицијата и од културата на живеење – е музичкиот правец познат како рап, односно таканаречениот „провинциски рап“. Поради тематиката што ја обработува, а која се совпаѓа со кусите интернет-форми за кои зборувавме во нашево истражување ќе му обрнеме внимание на овој стил во кој неретко се користат хумор или пародија за да се долови карактеристичен начин на говор или некоја ситуација, настан, појава, а сè со желба особено да се долови хуморот на одреден крај, област.

Употребата на дијалект во рап-музиката, најпрво може да се објасни како желба за:

1. **автентичност** – бидејќи на раперите секогаш им е важно да се автентични и да комуницираат со публиката на начин што им е ним близок;

2. искажување на **локален идентитет**, така што се нагласуваат потеклото и социоекономските околности на животот во даден регион; и

3. **промовирање јазична креативност**, токму со употребата на дијалект и на сленг во рап- и во хип-хоп културата, со оглед на тоа што секоја област или потесен регион поседува специфичен јазичен израз.

Во прилог кон претходно наведеното ги даваме и зборовите на самите автори/изведувачи, „кои истакнуваат дека овој стил го развиле за да создадат нешто духовито, интересно, но и нешто што посебно ќе

¹⁶ Еден од првите синглови на рап-музика со текст на дијалект, а кој со помош на интернетот има достигнато огромна популарност низ цела Србија, е песната „Леле бате“, од нишката група *Дифенс* (D-Fence), која опишува едно излегување во град на млад нишлија, гастарбајтер, полн со пари. Оваа нумера има направено бум на тогашната рап-сцена. Сепак, по оваа песна, на јавната интернет-сцена, рап-песните со текстови на дијалект почнуваат да стануваат видливи на интернетот и популарни дури десет години подоцна.

ја издвои нивната локална култура. Гледано од научен аспект, се заклучува дека во тој двонасочен процес ‘врз музичарите влијаат и нивните локални културни традиции и транснационалните стандарди на музичката индустрија. Резултатот е локална музика со транснационални примеси или транснационална музика со локални примеси’“ (Banić-Grubišić 2010: 92; цит. спор. Чопа и Аксић 2022: 374).

Феноменот на „провинцискиот рап“ зазема важно место во домашната рап-музика, но и на андерграунд, т.е. на алтернативната сцена. Со оглед на употребата на музичкиот израз рап, којшто во својата основа подразбира бунт против системот, изразување незадоволство, употреба на дијалект, заедно со изборот и обработката на теми со коишто се занимава оваа ангажирана музика, дополнително се придонесува кон тоа овој музички израз да се оддалечи од темите со кои се занимава популарната, т.е. мејнстрим-музиката, и со тоа се создава посебно отстапување од системот. Значи, овој музички жанр не е посебен само во музичка смисла според тоа што тој претставува облик на домашниот музички правец рап (рап-строфи со мелодиски пеен рефрен), во чии рефрени се јавуваат мелодии на веќе познати песни од народната музика, туку е посебен и според темите што ги обработува, како и според начинот на јазичното изразување. Имено, текстовите се претставени на дијалект, а темите со кои се занимаваат авторите на овие песни се однесуваат на социјално-културолошките елементи на животот во Србија, посебно на луѓето родени надвор од урбаните центри/во внатрешноста. Од овие причини музикава можеме да ја гледаме како фактор „во конструирањето на културата, на општеството и на етничкиот идентитет“ (Ristivojević 2009: 118). Иако тука не се работи за традиционална музика, за која ова тврдење има најмногу смисла, тоа може да се примени и за „провинцискиот рап“ во кој се користат традиционални теми, т.е. теми од народниот живот, народниот јазик, но неретко и со матрици застапени во народната, т.е. новокомпонираната музика. Ако се водиме од тезата дека музиката во рамките на културата може да служи „за застапување и ‘одбрана’ на малцинските и на маргиналните групи, односно на нивната музика од хегемонијата на доминантните парадигми“ (Ristivojević 2009: 128), можеме да заклучиме дека и во нашиов случај „употребата на дијалектот е нешто што укажува на желбата за одвојување од широка, мејнстрим-културна практика, а особено за истакнување на локалната практика, т.е. упатува на потребата за приближување на одреден вид публика“ (Чопа и Аксић 2022: 373).

За да можеме да направиме преглед и анализа на текстовите, т.е. на темите што ги обработуваат нивните автори, како корпус ги зедовме песните објавувани на јутјуб-, т.е. фејсбук-каналите на авторите, од 2015 година до денес (2024 година). За нас најзначајна беше големата популарност на овие песни меѓу народот низ цела Србија, па идејата

беше да увидиме со кои теми се занимаваат авторите на овие песни, како и да ги категоризираме во тематски групи, за да можеме да ја утврдиме причината за нивната популарност.

Овде ќе претставиме само некои од најфреквентните автори/изведувачи – споменуваме дека, речиси во сите случаи се работи за кантавторство,¹⁷ – кои создаваат текстови на своите мајчини дијалекти, што носи доза на спонтаност, едноставност и леснотија во нивното натамошно изведување. Некои од најпознатите и највирални музичари/состави се:

Ќаће (Ќаче) – е хип-хоп уметник, автор на текстови и рапер од Куршумлија. Тој е еден од првите, мошне популарни музичари, кои творат и изведуваат „провинциски рап“. Во 2015 година го има објавено првиот сингл „На путу за Луково“, а потоа и голем број други, најчесто како двојка Cache & Djavo (Ќ–Ќ), „И тебе сам сит теретано“, „Провинцијалац“, „Бетон лига“, „Печем паприку“ и др., каде што Ѓаво (Ѓаво) е само изведувач на рефрените што се пеат. Покрај оваа двојка, Ќаче (Ќаче) изведува песни и со други, помалку популарни изведувачи од неговиот регион и малку пошироко – Режма, Мишко Дилин и др. Темите што ги обработува во своите песни авторот Ќаче се длабоко промислени: авторот во текстовите покажува добро познавање на историјата, на традицијата и на некогашниот и на сегашниот начин на живеење на луѓето од неговиот крај, што е дополнително поткрепено и со неговото образование – магистер по историја.

Крушевац Ѓејџо (Кг) – мултимедијални уметници за кои претходно стана збор, се едни од првите кои почнале да снимаат рап-песни со текстови на косовско-ресавски дијалект. Тие, во 2018 година имаат издадено и албум под наслов „Снежана“, а потоа имаат нанижано и голем број хит-синглови, како што се: „Кад ћеш сине да се жениш“, „Слава“, „Таксисти“ и др. Во соработка со раперите Ќаче и Ѓаво (Ќаће и Ѓаво) имаат снимено, исто така, неколку хитови, од кои најголема популарност имаат достигнато „Маркет“ и „Брате мој“. Покрај овие соработки, ја истакнуваме и соработката на синглот „Лакат за кризу“ со пејачката на новокомпонирана народна музика – Сања Вучиќ, што дополнително ја потврдува нашата теза дека уметниците што творат „провинциски рап“ спаѓаат во антиелитистичката струја.

¹⁷ Еден од првите состави, кои изведуваат песни со текстови на дијалект (косовско-ресавски) и со теми од народниот живот, од традицијата и од животот на провинцијалецот во современото време, на комичен, често и на сатиричен начин, но во стил на народната музика, т.н. *двојка*, популарна во Поморавјето, е составот *Рокери с Мораву*. *Рокери с Мораву* го сочинуваа четворица мажи, кои беа облечени во стилизирана народна носија со особено истакнатата *шајкача*.

Освен спомнатите¹⁸, овде го истакнуваме и составот Димитрије – The Mitrije (TM) и MZA (МЗА), момци од Јагодина кои изведуваат рап-музика со текстови на дијалект, но во помодерно „пакување“, во смисла на поголема употреба на сленг, до некаде и на англизми. Во рамките на самите теми е забележлива свртеноста кон посовремени теми, т.е. кон животот на младите во една помала урбана средина („Моравски стил“, „Реп софистициран“ и др.).

Кога станува збор за темите со кои се занимаваат овие уметници во своите песни, како што веќе наведовме, тоа се социокултурни теми, т.е. оние со помош на кои можеме да заклучиме дека се песни од ангажиран тип, што со себе носи и неопходност на дополнително ментално ангажирање на авторите, кои мораат да ги познаваат историските, општествените и културните услови во својот регион. Изборот на темите веќе ни кажува дека песните можат лесно да најдат поглобална примена, т.е. дека во нив може да ужива публиката од сите региони на Србија, а не само на локалниот од каде што се уметниците. Со помош на анализа на текстовите направивме тематска поделба на пет тематски целини во кои се наоѓаат песни со: 1. љубовна содржина („Раскид“ – Кг, „Снежана“ – Кг, „Калаштура“ – Кг, „Немој да звоцаш“ – Кг и др.); 2. традиционални и животни приказни („Стара школа“ – Ћ–Ћ, „Договор са таштом“ – Ћ–Ћ и Триша, „На шта се ти грејеш“ – Кг, „Мала деца мала брига“ – Кг, „Сеоски гангстер“ – Ћ–Ћ и Режма, „Какву сам ракију пеко“ – Ћ–Ћ, „Бајка“ – Ћ, „Пијачни четвртак“ – Ћ–Ћ); 3. локални приказни („Крушевљанка“ – Кг, „Ракијара“ – Кг, „Куршумлија“ – Ћ и Панча, „Оди Чичи“ – TM и MZA, „Уз Топлицу ветар дува“ – Ћ–Ћ); 4. теми поврзани со занимања и др. („Таксисти“ – Кг, „Београѓанка“ – Кг, „Пензионер“ – Кг, „Конобар“ – Ћ–Ћ, „Рабација“ – Ћ–Ћ); 5. урбани приказни („Немој да си јадан“ – TM, „Бријање“ – MZA и TM, „Jagzreps“ – MZA, TM и Коска, Milano, Killakia, MNL, O.G., Bataca, Kalu, „Сајкотерапи“ – MZA и TM и др.).

Анализата на текстовите од песните ни овозможува да се направи тематска поделба, а таа во повеќето случаи може да се направи и само врз основа на насловите на песните. Сепак, треба да ги земеме предвид и другите елементи кои „освен текстот (...) упатуваат на значењето на одделна песна (...); потоа посебниот начин на нејзината инструментализација (...); како и во одредени случаи –

¹⁸ Покрај истакнатите изведувачи/автори, постојат и голем број други, особено оние од територијата на која се говори косовско-ресавскиот дијалект, а зошто е тоа така, можеме, единствено, да претпоставиме дека е поради мелодичноста на дијалектот и поради брзината со која се изговараат зборовите, како и поради погодноста на овој дијалект, со помош на рап-матрици да се изведуваат песни. Овде посебно го истакнуваме нишкиот „провинциски рап“ и изведувачите/авторите, како што се: *Naiss guy*, *Јужни Пејџар*, *Stereo Banana* и др., кои имаат повеќе локална популарност.

спотот, кој понекогаш ја визуализира тематиката“ (Жикић 2012: 496–497). Кога е во прашање инструментализацијата „во овој случај, со оглед на тоа дека се работи за матрици за рап-музика, овој вид асоцијација го нема во претставените песни, освен по некој звучен ефект“ (Чопа и Аксиќ 2022: 375). За појасно разбирање на текстот, но и за поголемата популарност на песните, па и на изведувачите/авторите – за некои од овие песни придонесуваат и спотовите, но тие немаат пресудна улога во популарноста.

Како што е кажано, голем број фактори можат да влијаат врз значењето на одредени песни, а меѓу нив примарен е самиот текст. Текстовите на песните, покрај значењето за јазични, односно дијалектолошки истражувања насочени кон употребата на дијалектот во модерното време, можеме да ги разгледуваме и како

материјал за културолошко, социолошко и етноантрополошко исчитување на елементите на традиционалниот и на современиот живот на луѓето во провинција. Значи, алтернативноста на овие песни се огледува не само во користењето дијалект, туку и во нивните теми, како и во начинот на нивната обработка, т.е. претставување или, со други зборови – во нивната припадност кон алтернативниот музички жанр, како што е рапот, но и во неговата поалтернативна, понова варијанта во комбинација со популарни песни

(Чопа и Аксиќ 2022: 376).

Заклучни разгледувања

Со ова согледување сакавме аудиовизуелната граѓа од интернет да ја претставиме како значаен извор за етнологски, за антрополошки, за социолошки и за други исчитувања на елементите на современата култура. Во таа смисла, укажавме на тоа дека функцијата на дијалектот е повеќекратна, дека со неговата употреба се постигнува, освен јазична, исто така и социјална и територијална идентификација, автентичност, но преку него може да се искаже и бунт кон, на пример, општествениот, економскиот, културниот систем или, барем, отклонување во однос на него. Употребата на дијалектот во вид на куси форми, како и во рап-музиката, особено на интернет и на социјалните мрежи, придонесува за негова поголема популаризација, но и за негово зачувување, особено меѓу помладата популација.

За сè поголемата популарност на овој феномен сведочат и многубројните прегледи и претплатници на профилите од авторите/изведувачи на клипови и песни, кои доаѓаат од сите региони на Србија, а можеби и пошироко. Овие клипови и песни, со своите текстови и со темите што ги обработуваат не само што се добар материјал за исчитување на елементите на традиционалната култура на одреден регион, туку и на модерниот живот на младите од помалите места во Србија, преку кои се презентираат нивните културни и

традициски практики меѓу младите од другите региони на Србија, а особено во Белград.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Жиких, Б. 2012. „Поп песма: епистоларна форма популарне културе“. *Etnoantropološki problemi*, 7(2). Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, 487–508.

Клајн, И. и М. Шипка. 2006. *Велики речник сѝраних речи и изрази*. Нови Сад: Прометеј.

Ковачевић, П. 2018. „Између Прве и Друге Србије: о политичкој и класној димензији хип-хоп супкултуре у Србији. = Between the First and the Second Serbia: On the Political and Class Dimension of Hip-Hop Subculture in Serbia“. *Социолошки преглед*, год. 52, бр. 3. Београд: Српско социолошко друштво, Институт друштвених наука, 699–720.

Станић, Д. 2019. „Стереотипи о Ери“. *Наш језик*, 50/2. Београд: Институт за српски језик САНУ, 773–781.

Чопа, М. И Н. Аксић. 2022. „Провинцијски реп као алтернативни језички и музички правац: елементи косовскоресавског дијалекта у реп музици“. *Tematski zbornik radova, Jezička istraživanja Jezik, književnost, alternative: Language, Literature, Alternatives*. Mišić Ilić B. i V. Lopičić (ur.). Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 363–379.

Шукало, М. 2018. „Пролегомена читању стереотипа“. *Зборник радова посвећен проф. др Милану Драгичевићу (1947–2017)*. Козомара, Д. и С. Цукут (прир.). Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци Филолошки факултет, 97–116.

Латинични изданија

Banić-Grubišić, A. 2010. “Romski hip hop kao multikulturalistički saundtrek: R-point: Pedagogija jedne politike”. *Etnoantropološki problemi*, 5(1). Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, 85–108.

Grubor, J. & D. Hinić. 2011. “Dominantne dimenzije stereotipa u etničkim i nacionalnim vicevima”. *Sociologija: časopis za sociologiju, socijalnu psihologiju i socijalnu antropologiju*, god. 53, br. 4. Beograd: Sociološko naučno društvo Srbije, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, 385–399.

Hilton, J. L. & W. von Hippel. 1996. “Stereotypes”. *Annual Review of Psychology* 47, 237–271.

Kovačević, M. & M. Ristivojević. 2014. “Antropologija muzike: od folka do roka”. *Etnoantropološki problemi*, 9(4). Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, 1037–1053.

Larousse. 2000. *Музика: енциклопедија за младе*. Подгорица: Змај.

Rašić, M. 2016. "Antropologija muzike: paradigme i perspective". *Зборник радова Академије уметности*, 4. Нови Сад: Академија уметности, 133–144.

Ristivojević, M. 2009. "Uloga muzike u formiranju etničkog identiteta". *Етнoлoшкo-aнtрoпoлoшкe cвecкe*, 13(2). Београд: Етнoлoшкo-aнtрoпoлoшкo дpyштвo Србије, 117–130.

Сајтографија

„Јутјуб канал Крушевац гето“, <https://is.gd/T2M2gy> [Пристапено на 10.12.2024].

Канал на „Јутјуб“ на Јасмин Халитовић, <https://is.gd/1ywfgV> [Пристапено на 10.12.2024].

Канал на „Јутјуб“ на Рођак из Америке, <https://is.gd/5aUzqz> [Пристапено на 10.12.2024].

Профил на „Фејсбук“ на Митићи Загужање, <https://is.gd/rLRCTt> [Пристапено на 10.12.2024].

Профил на Инстаграм на Сандра Силаћев, <https://is.gd/w2jkBy> [Пристапено на 10.12.2024].

Канал на „Јутјуб“ на Сандра Силаћев, <https://is.gd/7hqNtm> [Пристапено на 10.12.2024].

Канал на „Јутјуб“ на Државни посао, <https://is.gd/T5eSd0> [Пристапено на 10.12.2024].

Веб-страница на Државни посао, <https://drzavniposao.rs/> [Пристапено на 10.12.2024].

Страница на „Фејсбук“ на Државни посао, <https://is.gd/Oy9A31> [Пристапено на 10.12.2024].

„Српски хип-хоп“, <https://is.gd/esOVt0> [Пристапено на 17.6.2024].

„Хип-хоп музика“, <https://is.gd/xi4gRh> [Пристапено на 21.6.2024].

„Крушевац гето“, <https://is.gd/qZcDlz> [Пристапено на 10.12.2024].

MODERN ALTERNATIVE PHENOMENON: SHORT INTERNET FORMS (CLIPS) AND MUSIC WITH TEXT IN DIALECT

Nina Aksić

The Institute of Ethnography SASA, Belgrade (Serbia)

Summary

The basis of this research is the topics of short internet forms that YouTubers / tiktokers deal with and songs by musicians in different dialects in Serbia, i.e. – the corpus is represented by short clips from YouTube and / or the Tik Tok network, music tracks from YouTube, etc. The paper analyzes the general acceptance of this phenomenon by the population of Serbia, as well as the reasons for the expansion of recording of such content: not only the topics that modern alternative artists deal with are presented and analyzed, but also the reasons for the expansion of this phenomenon are established, especially among the young population, since in the

previous period the topics were from folk life, especially with the use of dialect in public performances, were considered archaic. Considering that the clips and music that we will deal with represent traditional life from the point of view of the inhabitants of the interior of Serbia, the use of such themes and dialects can be connected with the desire for authenticity, as well as with the need for territorial identification, but it can also be seen as a kind of rebellion against the system. This alternative direction, both musically and dramatically, represents a unique phenomenon that can serve as material for reading certain elements of the traditional, but also modern life of young “provincials”. Therefore, all the mentioned segments are observed in the work from a cultural point of view, i.e. anthropological-ethnological point of view.